

URBÁN BALÁZS

Színház az egész bázis

■ WILLIAM SHAKESPEARE: HAMLET, DÁN KIRÁLYFI ■

A hagyománnyá vált zsámbéki tematikus fesztivál az idén is folytatódott, még ha az utolsó pillanatban történt lemondások miatt a korábbiaknál kevesebb előadással is. A két bemutatott produkció, Vlad Mugur kolozsvári rendezése és a mostani alkalomra frissen készült magyar előadás mindenesetre a szöveg megközelítésének jelentősen eltérő módjait képviselte – igaz, különböző színvonalon.

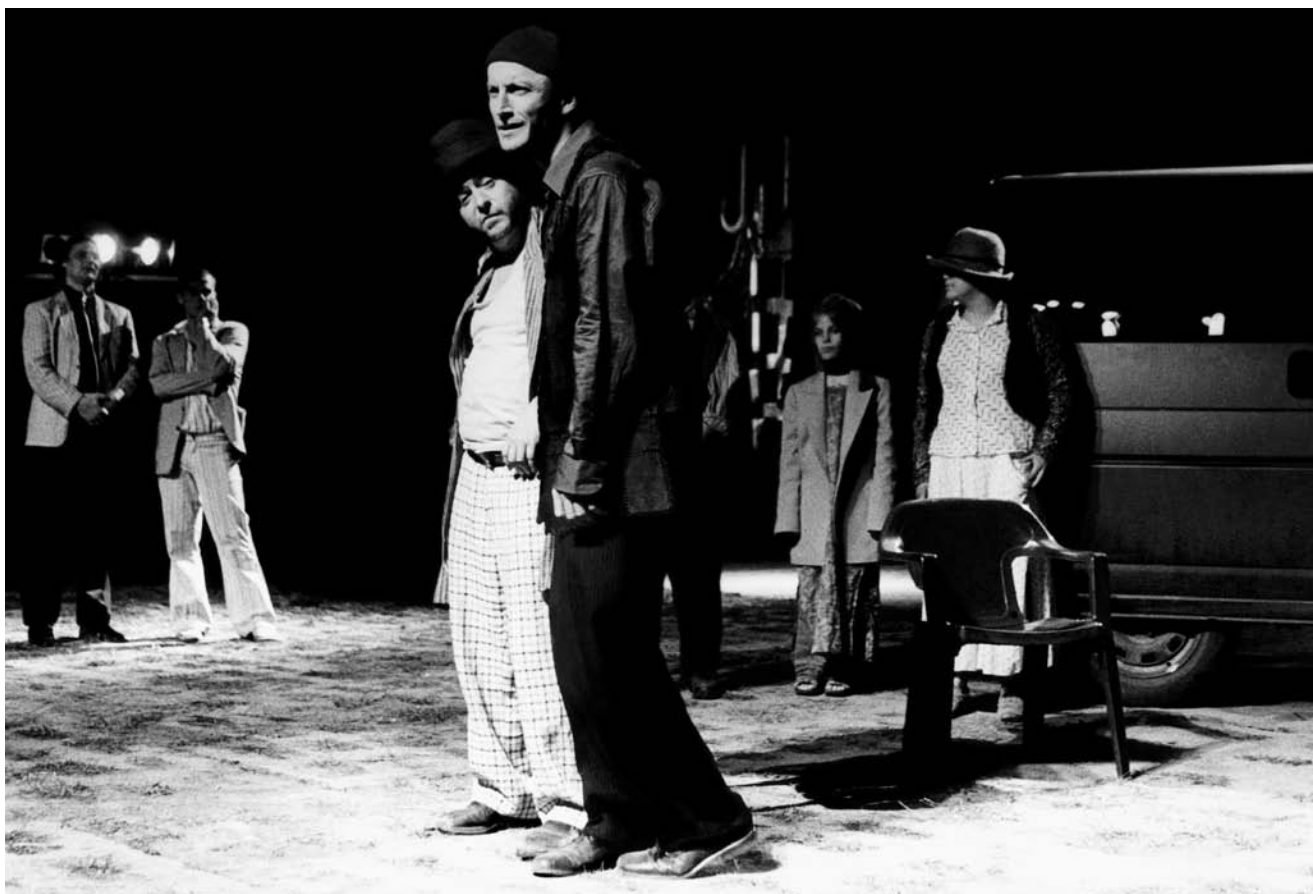
A Jámbor József rendezte zsámbéki előadás láthatóan jelentős ambícióval készült. Jámbor jól használja ki a hely adottságait; a rakétasilók megteremtette tér nemcsak erőteljes atmoszférával bír, de sugároz valami komor fenséget, melyet kikezdett az idő vasfoga. Kevés tárgy kerül a térbe, ezek többnyire egyszerű, funkcionális eszközök, melyek kivétel nélkül a mára asszociáltaknak, akár Kovalcsik Anikó ruhái vagy a többször is feltűnő gépkocsik. Jámbor rendezése nem aktualizál erőszakoltan (szerencsére nem jelennek meg a „mába helyezés” szimbólumai, a mobiltelefonok, az akatáskák és társaik), inkább a történet időtlenségét hangsúlyozza. Jó tempóérzés jellemzi a rendezést, pontosak az egyes akusztikai effektusok, jó a fénykezelés; egy egyszerű, könnyen átlátható szövegnek valószínűleg ideális megjelenési formáját jelenthetnének a Jámbor által alkalmazott rendezői eljárások. A *Hamlet* viszont nem ilyen szöveg; megkerülhetetlen az ellentmondások megmagyarázása, a titkok felfejtése, a szereplők viszonyainak határozott kiépítése, egyszóval a dráma világos, határozott rendezői olvasata, mely sajnos alig-alig rajzolódik ki a zsámbéki előadásban.

Az előadás nem a végleges játéktérben kezdődik; afféle előjátékot láthatunk, mely Hamlet wittenbergi éveit eleveníti meg. Majd

érkezik egy kocsi, mely Hamletet immár Dániába szállítja (hasonló kocsi hozza színre később az ügyel-bajjal összeszedett Rosencrantzot és Guildenstern). A hangsúlyos prólog szerepe azonban a későbbiekben megfejtetlen marad; sem Wittenberga, sem az ott töltött évek nem kapnak különösebb jelentőséget. Sajnos, az előadás csaknem minden eredetinek tűnő, a játéktradícióktól eltérő ötletére jellemző ez. A Szellem megjelenésekor például, miközben Hamlet kommunikálni próbál a Claudiusra kísérletesen emlékeztető, elsuhanó alakkal, annak szavait Bernardóék mondják a vár fokán. Innen többfelé elindulhatna az előadás; erősíthetné a dráma transzcendens vonásait, de kibonthatná a „krimiszálat” is (egyszerű manipulációnak mutatván a Szellem megjelenését). Az előbbire azonban Jámbor szinte egyáltalán nem tesz kísérletet, míg az utóbbihoz kapcsolódó ötlet lehetne talán az, hogy egyes, a színen meg nem jelenő mellékszereplők (például Cornelius és Voltimand) hangját mikrofonból halljuk, miközben néhány szereplő látványosan próbálja kideríteni, hol találhatóak a hangok gazdái. Ez az ötlet azonban Claudius részéről feltételezi a manipulációt, ami kevésbé lehet érthető, s amely ötlethez a továbbiakban nem is kapcsolódik az előadás. A vándorszínészeket gyerekrupp jeleníti meg, amelyet egy rezignált, megfáradt, alkoholistá felnőtt vezet. Az ebből az alapötletből adódó lehetőségeket Jámbor jól használja ki, annak azonban, hogy a gyerekek a játék végén Fortinbras kísérőiként (egyikük a tolmácsként) térjenek vissza, megint csak nem sikerült mélyebb értelmét találnom.

Ennél is nagyobb probléma a színészi alakítások összehangolatlansága. Hamletet Bertók Lajos formátumos, erőteljű duzzadó,

A Jámbor József rendezte *Hamlet*. Középen: Tóth József (Színészkirály) és Bertók Lajos (Hamlet)

képeséges királyfinak mutatja. Gyengesége nem a cselekvésre alkalmatlan értelmiségi, hanem az igazságról mindenképpen megbizonyosodni kívánó morális lény gyengesége. Amikor érzi igazát, rögvest cselekszik. Őrlete egyértelműen színlelés, taktika. A pontosan felépített, kivételesen szuggesztív (prozódiai szempontból ritkán hallhatóan tökéletes) alakítás kifejezetten erős Hamlet rajzot ki. Olyat, akinek csak egy különlegesen erős, formátumos Claudius lehet az ellenfele. Ehhez képest Bíró József (némiképp közelmúltbeli, nagyszerű Kreón-alakítását megidézve) egy uralkodásra teljesen alkalmatlan, gyenge pojátát játszik. Ezt a Claudius ez a Hamlet pillanatok alatt, a legkisebb kételyek nélkül söpörné le a színről, így aztán szeretnénk olyas jelentésre gondolni, mely azt sugallná, a király pusztán báb, valaki(k) áll(nak) mögötte – ám ezt az értelmezést az előadásban semmi nem támasztja alá. Lehetne jelentése annak is, hogy a Margitai Ági játszotta fád és fáradt Gertrud érzékelhetően jóval idősebb Claudiusnál, lehetne ő az, aki irányítja a férfit, bonyolultabbá tehetné mindez a fiával való kapcsolatát is, de a színésznő játékában a királyné egyszerűen csak öregedő, biztonságot kereső, sajnálatra méltó nőnek tűnik.

Nem épülnek ki tehát a drámát meghatározó viszonyok, értelmezetlenek maradnak a meghatározó konfliktusok. A mellékszereplők játéka így aztán nem tud hova kapcsolódni, s értelemszerűen az előadástól független szólóvá válik. Derzi János Poloniusként színesen, rutinosan játssza az ostoba, narcisztikus hivatalnokot, Szoták Andrea az örülési jelenetek minden kliséjét mentes, szuggesztíven egyszerű megoldásakor látványosan megtalálja Ophelia szerepét, Maday Gábor igyekszik a szokottnál energikusabb, Bertók Hamletjéhez hasonulni képes Horatiót játszani, Tokaji Csaba és Szinovál Gyula határozottan egyénítik, felcserélhetetlenné teszik Rosencrantzt és Guildenstern, Kóti Árpád és Madaras József sírásói kitűnő clown-kettősként lépnek fel. Ám alakításaik szinte függetlenek egymástól, mivel nincs olyan jelenésháló, melynek részei lehetnének.

A játék előrehaladtával egyre inkább úgy tűnik, mintha a rendező jelenetről jelenetre próbálta volna kitalálni az előadást. A szituációk többségét megkísérelte a szokottól eltérő módon megoldani, de e megoldások következményeit mintha egyáltalán nem gondolta volna végig. Egy-egy jelenet kiszámíthatatlansága miatt valóban hatásos, ám hatás jelentés nélkül csak ideig-óráig létezik. Lehet ennek is köze ahhoz, hogy a produkció második részében már a korábban kétségkívül fellelhető játékmesteri erények is eltűnnek; a vívójelenet megoldása nem csupán értelmetlen, de kifejezetten suta is. Jámbort eddigi általam látott munkái felkészült, határozott, koncepciózus rendezőnek mutatták; merem remélni, hogy ez a félresikerült *Hamlet* csupán kisiklás az ígéretesen indult alkotói pályán.

■

A kolozsvári *Hamlet* természetesen nem pusztán színvonalában tér el a zsámbéki bemutatótól; Vlad Mugur jóval elemeltebb színvonalon használja a nyelvét, az előadás elszakad a reálszituációtól, s miközben nagyon következetesen épít ki egy stilizált jelrendszert, hangsúlyozottan nem próbál a dráma rejtélyeire racionális magyarázatot adni. Az előadás a bizonytalanság, a megfoghatatlanság érzetét vetíti ki, egy nagyon is megfogható, ismerős közege vonatkoztatva. A színésztrupp átveszi a hatalmat a történet felett, a truppen azonban minden szereplő része. Mindenki szerepet játszik: festett arcú, álarcos, maszkos figurák nyüzsögnek a színen. Éles hangok, erős gesztusok, susterző szcénák veszik körül a vezető színészt, Hamletet. Kaotikus világ, nincs fogódzó, mely eligazíthatna benne. Egy a biztos: a nemlét kísértése. A maszkok a hallással néznek szembe. A szereplőknek eleinte még a papír is ott van a kezükben, abból olvassák szerepüket. Később a papír eltűnik, de ember és szerep nem válik eggyé. Hamlet sem maga szavalja a „Lenni vagy nem lenni” kezdetű monológot; a többiek mondják el helyette. Látszatok, víziók uralkodnak racionalitás helyett. A szín-

Sorin Leoveanu (*Hamlet*), Liviu Matei (*Szellem*), Elena Ivanca (*Gertrud*) és Bogdán Zsolt (*Claudius*) a Vlad Mugur rendezte előadásban

Sorin Leoveanu, Luiza Cocora (Ophelia) és Anton Tauf (Polonius)

Koncz Zsuzsa felvételei

ház legyőzi a valóságot; nem tudni, mi az, ami valóban megtörténik. Hamlet és Laertes párbaja sem fizikailag játszódik le. Az asztalra borult hullahegyeket azután egy gyermekkorú Fortinbras takaríttatja el.

Színészi szempontból a koncepció leginkább a két főszereplő játékában valósul meg. Sorin Leoveanu kiismerhetetlen, kiszámíthatatlan Hamlet, igazi virtuóz komédiás. Maszkjait úgy változtatja, hogy mindig kivillan mögülük elszánt, a körülötte levő világot kétségbeesetten megérteni próbáló tekintete. Váratlan gesztusaival, villódzó mozgásával Bogdán Zsolt rendíthetetlen Claudiusa áll szemben, akinek arcán mindvégig fensőbbes mosoly tükröződik, amely csak a leszámolás utolsó pillanataiban fagy rá képére. Elhíhet róla, hogy maga irányítja, mozgatja a masinériát, mely végül őt is maga alá temeti. Kettejük szuggesztív és színes alakítását a többiek, sajnos, meg sem közelítik; a mellékszereplők általában túlforszírozott, egysíkú gesztusokkal és hangsúlyokkal dolgoznak, így a fenyegető, megfejthetetlen, bizonytalan világ képét inkább a rendezői eszközök rajzolják ki.

Nem teljesen egységes ezen a szinten sem az előadás, Mugurnak vannak fáradtabb, konvencionálisabb játékötlei, néha szétessen látszik a produkció. Igaz, ennek oka lehet az is, hogy az előadást most játszották először szabadtéren (ráadásul ott sem ideális körülmények között: vihar után, jeges szél közepette), s a nemrég elhunyt rendezőnek már nem volt alkalma az eredetivel eltérő színre adaptálni előadását. Ám Mugur más munkáit is a fokozatos érés, változás jellemezte, ami nyilvánvalóan a bemutató utáni

módosítások, alakítgatások következménye volt, s amire Mugurnak már többé nincs lehetősége. Nekünk, nézőknek viszont remélhetőleg lesz lehetőségünk a közeljövőben kőszínházban is vizionálni a produkciót.

WILLIAM SHAKESPEARE: HAMLET, DÁN KIRÁLYFI (Zsámbéki Színházi Bázis)

FORDÍTOTTA: Arany János. **A SÍRÁSÓ-JELENETET ÍRTA:** Garaczi László. **DÍSZLET:** Dobberman. **JELMEZ:** Kovalcsik Anikó. **ZENE:** Weber Kristóf. **TECHNIKA:** Turjánzky Zoltán. **ASSZISZTENS:** Gyulay Eszter. **RENDEZŐ:** Jámbor József.

SZEREPLŐK: Bertók Lajos, Bíró József, Margitai Ági, Maday Gábor, Derzi János, Keresztes Tamás/Poroszlav Gergő, Szoták Andrea, Tokaji Csaba, Szinovál Gyula, Vásári József, Tűzkő Sándor, Baksa Imre, Jánosfalvi Péter, Halmi Gábor, Kóti Árpád, Madaras József, Tóth József, Jéger Zsombor, Vásári Evelin, Jéger Dorka, Jéger Janka.

(Kolozsvári Nemzeti Színház)

DRAMATURG: Roxana Croitoru. **DÍSZLET:** Helmut Stürmer. **KOSZTÜMÖK:** Lia Mantoc. **MASZKOK:** Járó-Varga Ilona. **RENDEZŐ:** Vlad Mugur.

SZEREPLŐK: Sorin Leovanu, Bogdán Zsolt, Anton Tauf, Emanuel Petran, Radu Bânzaru, Stelian Roşian, Dan Chiorean, Petre Băcioiu, Maria Seleş, Melania Ursu, Miriam Cuiubus, Ruslan Bârlea, Mihai Costiug, Elena Ivanca, Luiza Cocora, Liviu Matei, Ion Marian.

ELHUNYT HORVÁTH JÓZSEF

A következő számunkban emlékezünk rá